

Precedent Units as a Means of Manipulation in Ukrainian Religious Media Discourse: Psycholinguistic Approach

Прецедентні одиниці як засоби маніпуляції в українському релігійному медіадискурсі: психолінгвістичний вимір

Oleksandr Levko

Ph.D. in Philology,
Associate Professor

Олександр Левко

кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: o.levko@knu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1259-0410>

Scopus Author ID: 57209316434

*Taras Shevchenko National
University of Kyiv*

✉ 60, Volodymyrska Str., Kyiv,
Ukraine, 01033

*Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

✉ вул. Володимирська, 60, Київ,
Україна, 01033

Original manuscript received May 01, 2019

Revised manuscript accepted September 16, 2020

ABSTRACT

Objective. *The aim of the article is to identify and analyze the functions of precedent units in Ukrainian religious media discourse, with a particular focus on their manipulative impact on the addressee. The research is based on the interviews and analytic reviews from web portals «RISU», «Religion in Ukraine», «The Catholic Observer», «Union of Orthodox Journalists», official web-sites of UOC (MP) and UOC (KP) and respective YouTube channels over the period of 2014 through 2018.*

Methods. *For the purposes of our research we have used the following linguistic and psycholinguistic methods: content-analysis – to identify and analyze discourse fragments, which exert a manipulative impact on the addressee by appealing to precedent phenomena, discourse-analysis – to define, classify and analyze the verbal*

tactics and discursive techniques, which seek to influence the addressee's cognitive and behavioral domains to the advantage of the addresser.

Results. *We have found out that introducing precedent units is one of the means of hidden manipulative impact on multi-confessional audience (78.0% of the precedent units). The manipulative impact is exerted by the addresser primarily by appealing to emotive precedent phenomena with the purpose of configuring the emotional reaction of the addressee and affecting his or her behavior towards the representatives of other confessions and jurisdictions. The major source spheres of precedent units in religious media discourse have been identified as «religion», «history», «politics and society», «fiction literature». The research reveals that precedent names and phrases are subject to various transformations in the discourse, thus acquiring negative evaluative semantics (19.0% of the precedent units). Common transformations include the use of precedent name in the plural (13.0%), truncation of precedent name (18.0%), expansion of precedent name or precedent phrase (26.0%) and substitution of its components (43.0%). The precedent units with manipulative potential are used in order to criticize, taunt, accuse and defame opponents by associating them with precedent phenomena, especially historic personalities, heroes of fiction literature and movies. Appealing to precedent phenomena is combined with the manipulative means of referring to ideological mythologems, labeling, use of emotional slogans, vilifying others, black and white depiction, misuse of concepts.*

Conclusions. *Religious cross-confessional media discourse is firmly rooted in polemical principles, which include apology of one's views and defamation of the opponents, thus acquiring features of manipulative discourse. Further studies in this area could focus on the research of perception and interpretation of precedent units by the addressee with the use of experimental psycholinguistic methods. Another promising line of research would be the development of methods of protection against the manipulative impact in cross-confessional religious discourse.*

Key words: *precedent unit, precedent phenomena, religious media discourse, manipulative impact, techniques of verbal manipulation.*

Вступ

Мовленнєвий вплив, мовленнєва маніпуляція та вербальна агресія в останні десятиліття стали предметом досліджень у сфері психолінгвістики, лінгвопрагматики та дискурсології. Зокрема, мовленнєвий вплив як неодмінна характеристика комунікації розглядається у працях московської психолінгвістичної школи (Леонтьєв, 2005; Сорокин, Тарасов & Шахнарович 1979; Тарасов, 1986, 1990, 2010). О.О. Леонтьєв вважає будь-яку комунікацію мовленнєвим впливом, який у випадку соціально орієнтованого спілкування

«спрямований на зміни в соціально-психологічній чи соціальній структурі суспільства або ж на стимуляцію прямих соціальних дій через вплив на психіку певної соціальної групи чи суспільства загалом» (Леонтьев, 2005: 258).

У будь-якій комунікації здійснюється мовленнєвий вплив з метою реструктурування знань адресата повідомлення, програмування його емоційної реакції та формування його поведінки (Пешкова, 2017). Одним з найдієвіших середовищ здійснення мовленнєвого впливу у процесі комунікації є дискурс інституційного типу.

Інституційний дискурс, якому властива асиметрія влади між учасниками комунікації, завжди характеризується вживанням не лише персвазивних, а й маніпулятивних стратегій (Hart, 2013; Dijk, 1996). До інституційного дискурсу належать дискурс ЗМІ, політичний, релігійний, освітній дискурси тощо. У працях багатьох лінгвістів стверджується, що однією з прагматичних характеристик медійного дискурсу є мовленнєва маніпуляція (Coleman & Ross, 2010; O’Keeffe, 2011; Parenti, 1997). Феномен маніпуляції та механізми маніпулятивного впливу на особистість з точки зору психології досліджуються у працях (Доценко, 2000; Кара-Мурза, 2001). Т. Сламу-Казаку, підсумовуючи різні підходи до дефініції терміна *маніпуляція* вважає, що вона є

«впливом на окрему людину або соціальну групу, що здійснюється за допомогою переважно комунікативних стратегем з метою нав’язання певних ідей та конструювання поведінки без урахування власних інтенцій адресата та обов’язково у потрібному для маніпулятора напрямі» (Slama-Cazacu, 2010: 207).

У згаданій статті дослідниця наголошує на необхідності розширення психолінгвістичних досліджень маніпулятивного впливу (Slama-Cazacu, 2010). На думку Г.А. Копніної, мовленнєва маніпуляція є різновидом маніпулятивного впливу, який реалізується шляхом умілого використання певних ресурсів мови з метою прихованого впливу на когнітивну і поведінкову діяльність адресата (Копнина, 2012: 24). Згідно з Т. ван Дейком, маніпуляція визначається як форма домінування або зловживання владою, що передбачає ментальний контроль і контроль над доступом до знання та інформації, вплив на ментальні моделі, емоції, уявлення та вірування (Dijk, 1996, 2012, 2017).

Одним з прийомів реалізації маніпулятивного впливу у медійному дискурсі є апеляція до емоційно навантажених прецедентних феноменів (Богданова, 2016; Великорода, 2010; Сахарук, 2013, 2015). Прецедентні феномени є ефективним інструментом досягнення закладеної адресантом дискурсу мети мовленнєвого впливу. У лінгвістиці теорія прецедентності вперше була розглянута у працях Ю.М. Караулова (1987). Вчений увів у науковий обіг термін *прецедентні тексти*, під якими він розумів тексти, важливі для самої особистості в пізнавальному та емоційному плані; тексти, широко відомі і значимі для оточення особистості (з урахуванням сучасників і попередників); тексти, до яких відбувається постійне звертання в дискурсі особистості (Караулов, 1987: 216). Подальшого розвитку у лінгвістиці теорія прецедентності набула у працях (Багаєва, Гудков, Захаренко & Красных, 1997; Гудков, 1996; Захаренко, 1997; Захаренко, Красных, Гудков & Багаєва, 1997; Костомаров & Бурвикова, 1994; Красных, 1997). Зокрема, В.В. Красних увела в науковий обіг термін *прецедентні феномени*, серед яких вона виділила дві групи: вербальні (прецедентне ім'я і прецедентне висловлювання) і вербалізовані (прецедентний текст і прецедентна ситуація) (Красных, 1997). Прецедентні імена і висловлювання, як правило, вводяться у дискурс повністю або зазнають незначних трансформацій, натомість прецедентні тексти і ситуації – лише семіотично у вигляді алюзій, ремінісценцій, цитат тощо. Зазначимо, що у західній лінгвістиці учені не оперують термінами *прецедентний феномен*, *прецедентний текст*, натомість вживають терміни *catchphrases*, *winged words*, *fixed expressions*, *allusions*, *idiomatic phrases*, *widespread idioms*, *quotations* (Sakharuk, 2015: 132).

В.В. Красних (2008) у своїх працях також поставила питання про вивчення прецедентних феноменів під кутом зору психолінгвістики та етнопсихолінгвістики. Дослідниця висловила гіпотезу про ментальний характер прецедентних феноменів, розглядаючи їх як ментефакти, які є одиницями дискурсу, а не мови. На її думку, прецедентний феномен є комплексом уявлень і образів, «поєднаних разом у молекулярну одиницю» (Красных, 2008: 54), або ж ментальною структурою, яка переважно не має фіксованого «імені», існуючи лише у свідомості мовця (Красных, 2008: 56). У прецедентних феноменах присутні диференціальні ознаки, які

є інваріантом його сприйняття, без яких прецедентний феномен втрачає свою цілісність. Важливою психолінгвістичною складовою теорії прецедентних феноменів є акцент на їх семіотичній природі, механізмах їх продукування і сприйняття учасниками дискурсу. На психолінгвістичний характер прецедентних феноменів вказує ще й той факт, що вони

«служать відправною точкою для широкого спектру передбачуваних асоціативних зв'язків» (Красных, 2008: 57).

Власне, ця передбачуваність асоціативних зв'язків під час їх сприйняття адресатом дискурсу створює можливість для мовленнєвого впливу, який може мати маніпулятивний характер.

У світовій психолінгвістиці прецедентні одиниці, зокрема, ідіоми, прислів'я і крилаті вислови (еквіваленти прецедентних висловлювань у зарубіжній лінгвістиці) розглядалися переважно з точки зору їх сприйняття, розуміння та інтерпретації носіями мови із залученням даних вільного і керованого асоціативного експерименту та методики доповнення (Kemper, 1981; Estill & Kemper, 1982; Glass, 1983; Cronk & Schweigert, 1992; Temple & Honeck, 1999). Вивчення перцепції ідіом та прислів'їв, представлене у провідних психолінгвістичних журналах, також було спрямоване на виявлення ментальних образів, які виникають у респондентів під час реакції на ідіоми та прислів'я (Honeck & Kibler, 1984; Duthie, Nippold, Billow & Mansfield, 2008). Експериментальні психолінгвістичні дослідження особливостей сприйняття прецедентних феноменів також почали з'являтися у сучасному російськомовному науковому просторі (Врублевская, 2019).

У сучасному медіадискурсі прецедентні одиниці досліджувалися, як правило, на матеріалі політичного, публіцистичного та рекламного сегментів (Боярских, 2007; Дядечко, 2012; Ільченко, 2012; Крутько, 2011; Марчук, 2015; Sakharuk, 2012), натомість явище прецедентності у релігійному медійному дискурсі залишається мало дослідженим. Вживання прецедентних феноменів у релігійному дискурсі, обмежене лише функціонуванням у релігійній комунікації без урахування мас-медіа, висвітлювалося побіжно у поодиноких розвідках (Бобырева, 2007; Ляшко, 2018; Романченко, 2008; Шибяев, 2013). Було встановлено, що у політичному медіадискурсі прецедентні одиниці, здебільшого,

вживаються з метою мовленнєвого впливу на реципієнта, зокрема маніпулятивного впливу (Великорода, 2010; Сахарук, 2013, 2015). І хоча деякими дослідниками стверджується, що релігійний дискурс не маніпулятивний за своєю природою (Saussure, 2005), таке твердження, на нашу думку, не є справедливим для релігійного медіадискурсу, особливо у сфері міжконфесійних та міжцерковних відносин, у яких реалізуються дихотомічні опозиції «свій – чужий», «ми – вони». Конструювання комунікації на основі чіткого протиставлення груп «ми», «свої», «близькі», з одного боку, та «вони», «інші», «чужі», з іншого, є ознакою тенденційності висвітлення подій та фактів у потрібному для мовця ключі, а сам прийом вживання антитетичних займенників *ми, вони* є лінгвістичним індикатором однієї з головних маніпулятивних стратегій «чорно-білого зображення» (Menz, 1989: 234). Засновуючись на полемічних засадах, що передбачають апологію власних поглядів та критику опонентів, релігійний міжконфесійний медіадискурс отримує багато ознак політичного дискурсу, а тому, як вважаємо, можна говорити про застосування маніпулятивних стратегій і тактик у ньому, в т.ч. і прийому апеляції до емоційно навантажених прецедентних феноменів з метою мовленнєвого впливу. З огляду на вище сказане *мета нашої статті* полягає у дослідженні функціонування прецедентних одиниць у сучасному релігійному медіадискурсі та визначенні їх маніпулятивного впливу на адресата комунікації. Додамо, що релігійний дискурс ставав об'єктом спорадичних психолінгвістичних досліджень, зокрема у працях Н. Савелюк (2015, 2017) та С. Нікітіної (2017), проте релігійний медіадискурс ще не отримав всебічного висвітлення у наукових психолінгвістичних розвідках, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Методи дослідження

Для досягнення поставлених цілей ми застосовували у нашому дослідженні загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні і психолінгвістичні методи: *описовий метод* – для опису та характеристики вживання прецедентних одиниць у релігійному медіадискурсі, *метод узагальнення та систематизації* – для

створення теоретико-методологічної бази вивчення прецедентних феноменів під кутом зору психолінгвістики та лінгвопрагматики, а також для комплексного аналізу даних, отриманих у ході дослідження, *метод контент-аналізу* – для встановлення та кількісно-якісного аналізу фрагментів дискурсу, у яких апеляція до прецедентних феноменів відбувається з метою маніпулятивного впливу на адресата дискурсу, *метод дискурс-аналізу* – для виокремлення, класифікації та аналізу мовленнєвих тактик та дискурсивних прийомів, за допомогою яких реалізується мовленнєвий вплив на когнітивну та поведінкову сферу адресата дискурсу, *метод контекстуального аналізу* – для встановлення мовних та позамовних чинників уживання адресантом дискурсу певних прецедентних одиниць, *метод інтертекстуального зіставлення* – для встановлення алюзій на прецедентні феномени та зіставлення вживання прецедентних одиниць у дискурсі з відповідними невербальними прецедентними феноменами, *метод суцільної вибірки* – для добору ілюстративного матеріалу апеляції у дискурсі до прецедентних феноменів, *метод кількісних підрахунків* – для встановлення кількісних характеристик вживання трансформованих прецедентних одиниць, а також кількісного розподілу прецедентних одиниць за метою їх уживання у дискурсі.

Матеріали дослідження

Матеріалами дослідження стали інтерв'ю та відеозвернення, розміщені на офіційних YouTube-каналах і сайтах УПЦ КП і УПЦ МП, а також інтерв'ю та аналітичні огляди, розміщені на релігійних інтернет-ресурсах «РІСУ», «Релігія в Україні», «Католицький оглядач», «СПЖ» та відповідних YouTube-каналах за 2014–2018 рр. У вибірку увійшли фрагменти, темою яких були міжконфесійні відносини, католицько-православний діалог, міжцерковні відносини в Україні, Томос та автокефалія Української Православної Церкви. Обсяг вибірки становить 236 фрагментів дискурсу, у яких було виявлено 286 прецедентних одиниць. Для систематизації, узагальнення, класифікації та кількісних підрахунків прецедентних одиниць був використаний корпус-менеджер *Antconc* (<https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>).

Теоретико-методологічні засади

Дане дослідження засновується на теоретичних та методологічних засадах психолінгвістичного та лінгвопрагматичного дослідження маніпулятивного впливу в інституційному дискурсі (Slama-Cazacu, 1997, 2010; Доценко, 2000; Кара-Мурза, 2001; Копнина, 2012; Dijk, 1996, 2006, 2012, 2017; Saussure, 2005; Hart, 2013; Maillat, 2013; Maillat & Oswald, 2011, 2013; Wodak, 1989, 2015; Reisigl & Wodak, 2001). Засновуючись на дефініціях Т. ван Дейка та Н.Д. Арутюнової, ми визначаємо дискурс як «занурений у ситуацію» усний чи писемний текст у сукупності з екстралінгвістичними факторами (прагматичними, соціокультурними, психологічними); як певну комунікативну подію, яка зафіксована у письмовому чи в усному мовленні, має вербальну і невербальну складову і розгортається у певному часопросторовому контексті (Арутюнова, 1990; Dijk, 1998).

Результати та дискусії

Аналіз фрагментів релігійного міжконфесійного медіадискурсу засвідчив, що основною метою вживання прецедентних одиниць у ньому є маніпулятивний вплив на думку читача. Цей вплив здійснюється завдяки апеляції автора до емоційно навантаженого прецедентного феномену з метою його асоціювання у свідомості читача з особами чи подіями, про які йдеться у медійному дискурсі. Як зазначає І. Богданова,

«прецедентність становить один із найефективніших засобів втілення стратегії навіювання в медійному дискурсі, оскільки одиниці цього типу є потужним засобом реалізації емоційної оцінки. Оцінювання в цьому випадку здійснюване непрямо: прецедентна одиниця апелює до емоційно значущого прецедентного феномена, ставлення до якого переноситься і на оцінюване явище» (Богданова, 2016: 135).

Емоціоналізація дискурсу вважається багатьма дослідниками фундаментальною характеристикою маніпулятивного впливу (Menz, 1989: 237; Wodak, 1989). Як зазначає Т. ван Дейк, одним із векторів реалізації маніпулятивного впливу у дискурсі є

негативне представлення ідеологічних супротивників, використання емоційних гасел та закликів, паплюження інших (Dijk, 2006: 380). Дискредитацію опонентів у політичному дискурсі як реалізацію маніпулятивного впливу на виборців у психолінгвістичному ключі розглядають такі дослідники, як Д. Каліщук (2017) та Ю. Судус (2018). Власне, у дослідженому нами міжконфесійному медіадискурсі стратегія дискредитації є чітким проявом мовленнєвої маніпуляції та вербальної агресії, засобом реалізації яких є, зокрема, прецедентні одиниці.

Глибше емоційне навантаження, а звідси і більший маніпулятивний вплив на свідомість адресата мають саме ті прецедентні одиниці, які зазнають трансформацій у дискурсі (Сахарук, 2015; Великорода, 2010). До поширених трансформацій вербальних прецедентних феноменів, зокрема прецедентних імен та висловлювань, що трапляються у проаналізованому нами матеріалі, можна віднести такі (приклади взяті з інтернет-ресурсів «РІСУ», «Католицький оглядач», «Релігія в Україні», «СПЖ», з офіційних сайтів УПЦ КП і УПЦ МП та відповідних YouTube-каналів):

(1) **Форма множини прецедентного імені**, наприклад: *такі новинські* (від прізвища українського політика В.В. Новинського), *гіві з моторолами* (від псевдонімів активних учасників військових дій на Сході України та політичних діячів ДНР М.С. Толстих («Гіві») та А.С. Павлова («Моторола»), *гіркіни* (від імені І.І. Стрелкова (Гіркіна), політичного діяча ДНР).

(2) **Неповне прецедентне ім'я** (часто у сполученні з емоційно забарвленою або зниженою лексику), наприклад: *РПЦ і Орвелл* (від імені британського письменника Джорджа Орвелла), *включити Януковича* (від імені президента України Віктора Януковича), *зрадник Мазепа* (від імені українського гетьмана Івана Мазепи), *полічник фашистів Шептицький* (від імені митрополита УГКЦ Андрія Шептицького), *внуки Леніна* (від імені російського революціонера Володимира Леніна), *дядько Муссоліні* (від імені лідера фашистської партії Італії Беніто Муссоліні).

(3) **Заміна компонента прецедентного висловлювання або прецедентного імені**, наприклад: *не такі вже й страшні уніати, як їх малюють* (від латинської сентенції «*не такий вже страшний диявол, як його малюють*»), *єкуменічний лис* (від поширеного українського фразеологізму «*хитрий лис*»), *Томос Шрьодінгера*

(від відомого фізичного експерименту Ервіна Шрєдінгера «*кіт Шрєдінгера*»), *Томос і його друзі* (від відомого мультсеріалу «*Паровозик Томас і його друзі*»), *Томос і Джері* (від культового дитячого мультфільму ХХ ст. «*Том і Джері*»), *Томос у мішку* (від українського фразеологізму «*кіт у мішку*»), *кесареві віддати Боже* (від біблійного вислову «*кесареві віддати кесарева, а Боже – Богові*»), *храмнаш, папанаш, римнаш* (від політичного гасла 2014 р. «*Крим – наші*»), *Блажен муж, що не йде на об'єднавчий Собор* (від біблійної цитати з книги Псалмів: «*Блажен муж, що не йде на собор нечестивців*», Пс. 1:1), *ігри предстоятелів* (від назви культового серіалу «*Гра престолів*»).

(4) **Розширення прецедентного висловлювання або прецедентного імені** за рахунок слова, яке змінює контекст висловлювання, наприклад: *церковний Петро Перший* (від імені російського імператора Петра Першого), *колективний Петро Могила в УПЦ* (від імені київського митрополита ХVII ст. Петра Могили), *нова Варфоломійська ніч* (від історичної події 24 серпня 1572 року, коли відбулося влаштоване католиками масове вбивство гугенотів у Франції), *турецький гамбіт патріарха Варфоломія* (від назви книги російського письменника Бориса Акуніна «*Турецький гамбіт*»); *вавилонська вежа Філарета* (від Вавилонської вежі у Біблії, Бут. 11).

У дослідженому матеріалі трансформовані прецедентні одиниці становлять 19.0% від усіх прецедентних одиниць, які ми виокремили. Результати частотного розподілу прецедентних одиниць за типами трансформацій представлено у Діаграмі 1.

У ході дослідження ми встановили, що найпродуктивнішими сферами-джерелами прецедентних феноменів, до яких відбувається апеляція у досліджуваному сегменті релігійних інтернет-медіа є:

(1) «**Релігія**», зокрема біблійні крилаті вислови та фрази, висловлювання відомих релігійних діячів, події релігійного життя, гасла релігійних організацій.

Як правило, звертання до Біблії у релігійному медіадискурсі відбувається шляхом вживання: (а) біблійних цитат; (б) алюзій на події, описані у Святому Письмі; (в) ремінісценцій біблійних імен та географічних назв; (г) крилатих висловів біблійного походження, які увійшли у паремійний фонд національних мов. Біблійні цитати переважно вводяться з метою аргументації викладу

Трансформації прецедентних одиниць

Діаграма 1. Типи трансформацій прецедентних одиниць

думок, проте інколи вживання біблійних алюзій свідчить про такі інтенції адресанта релігійного медіадискурсу, як критика релігійних опонентів та іронізування над ними. Наприклад, церковні ієрархи Румунського патріархату у своїх інтерв'ю вживають біблійні алюзії «*породження диявола*» та «*фарисеї*» для позначення членів УПЦ КП, яку вони вважають «розкольницькою» (*Митрополит Румунської церкви про ситуацію в Україні*, <https://www.youtube.com/watch?v=PCTTZMMdmQc>). У такий спосіб адресант дискурсу позиціонує лицемірство своїх ідеологічних опонентів як їх домінуючу ознаку (фарисеї у Новому Завіті постають як люди лицемірної набожності, пор. Мв. 23:13–15) та імпліцитно називає їх брехунами, апелюючи до постаті диявола (диявол називається у Новому Завіті «*батьком брехні*», пор. Ін. 8:44).

(2) «**Історія**», зокрема загальновідомі історичні події та постаті.

Апеляція до історичних постатей та прецедентних ситуацій всесвітньої або національної історії відбувається з метою зіставлення з ними подій, про які говорить адресант дискурсу. Таке зіставлення не завжди обґрунтоване з точки зору логіки, але обов'язково емоційно навантажене, що інколи призводить до підміни понять, що зі свого боку відкриває можливості для

маніпуляції. Наприклад, звертаючись до прецедентної ситуації падіння Константинополя у 1453 р. і занепаду Візантії як держави, митрополит Онуфрій (Березовський) у своєму інтерв'ю у контексті питань автокефалії Української Церкви та Томосу іронізує над амбіціями Константинопольської Церкви вирішувати долю інших церков: *Константинопольська Церква була ж колись могутньою церквою і охоплювала увесь світ. Вона себе ототожнювала з Візантійською імперією. Але сьогодні Візантійської імперії немає, а вони живуть тільки минулим... А сьогодні є держава Туреччина... Вони свою Вітчизну довели до такого стану, що могутня православна держава перетворилася на мусульманську державу... Вони мабуть теж хочуть і нашу Україну довести до такого стану, як вони довели свою Батьківщину* (Ексклюзивне інтерв'ю Предстоятеля УПЦ про церковні події в Україні, <https://www.youtube.com/watch?v=fOBp31WiVu8>). Останні речення наведеного фрагменту у відеозаписі супроводжуються відповідною мімікою (зведені догори брови) та заниженим голосом, що підкреслює іронічну інтенцію адресанта та зневагу до ідеологічного опонента.

(3) **«Політика та суспільство»**, зокрема політичні події та постаті, ідеологічні міфологеми, політичні гасла, назви ЗМІ.

Значний маніпулятивний потенціал мають політичні гасла й ідеологеми, які, зародившись у політичному дискурсі, неодмінно вживаються й у релігійному медіадискурсі переважно у межах прийомів підміни понять та навішування ярликів. Одним з найчастотніших у досліджуваному матеріалі політичним ярликом є прецедентне висловлювання *«руський мир»*, яке, хоча й зародилося у російському політичному дискурсі, а потім стало ідеологемою РПЦ, вживається в українському релігійному медіадискурсі представниками УПК КП та УГКЦ для критики представників УПЦ МП через ідентифікацію їх з адептами *«руського миру»* (Левко, 2017). Таким прикладом може слугувати фрагмент з інтерв'ю речника УПЦ КП архієпископа Євстратія (Зорі): *... Під виглядом українським, в українських храмах, під іменем української Церкви надалі просувається «руський мир»* (Євстратій Зоря розповів про «спільний знаменник» в міжцерковному діалозі, <https://www.youtube.com/watch?v=w6XS3zujVAA>). У відеозаписі інтерв'ю інтенція церковного ієрарха звинуватити своїх опонентів підкреслюється також паравербально (інтонаційними паузами

після кожного словосполучення) та невербально (стверджувальним киванням голови на логічно наголошених фрагментах).

Використання адресантом релігійного медіадискурсу політичних гасел засвідчує намір створення негативного образу релігійних опонентів, зокрема тих, хто застосовує ці гасла у релігійній полеміці в прямому сенсі. Наприклад, в одному з фрагментів релігійної аналітики автор іронізує над тим, що його релігійні опоненти начебто вірять у те, що політичні гасла можуть дорівнюватися до церковних канонів, і таким твердженням дискредитує їх в очах адресата: *У зверненні від 25 липня Синод УПЦ КП наголошує, що принцип «незалежній державі – незалежну церкву» міститься у канонах та у їх нормативній інтерпретації в історії православ'я. Напевно і інші принципи («Україні – незалежність та європейський вибір» та «Європейській церкві – помісність») містяться у канонах, на думку Синоду УПЦ КП (Заклик до єднання чи маніпулятивна технологія?, <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26487-zaklik-do-yednannya-chi-manipulyativna-texnologiya.html>). Вживання модального слова *напевно* підкреслює глузування адресанта над ідеологічним опонентом, який попри високий ієрархічний статус виставляється невігласом у церковному праві.*

(4) **«Художня література»**, зокрема назви художніх творів, імена героїв і міфічних персонажів, крилаті вислови тощо.

Частотним у релігійних медіа є вживання крилатих висловів латинського походження, як правило, в українському перекладі та іноді у зміненій формі, хоча й з досить упізнаним оригіналом. Наприклад, відомий вислів *divide et impera* «розділяй і володарюй», що якнайкраще уособлював завойовницьку стратегію давніх римлян, вживається з метою негативної оцінки стратегій РПЦ, які частково втілювалися у формулюваннях Гаванської декларації 2016 року, підписаної Папою Франциском та патріархом Кирилом: *Слід зазначити, що російська тактика розділяти і владарювати у відношенні до України завше діяла багатьма напрямками. Тож якщо попередній абзац може погіршити ставлення українців до Ватикану, то параграф 27 покликаний вбивати клин між українцями всередині країни на основі конфесійної приналежності (Крізь кубинський дим. Думки стосовно спільної Декларації Папи Франциска і Патріарха Кирила, <https://risu.org.ua/ua/index/>*

expert_thought/analytic/62512). Прикладом звертання до художньої літератури є алюзія на роман І. Ільфа і Є. Петрова «Дванадцять стільців», відомий кожному середньостатистичному громадянину країн пострадянського простору. У наведеному нижче фрагменті католицько-православні відносини зображуються у зниженому тоні шляхом введення прецедентних імен головних героїнь згаданого сатиричного роману: *З часом конкуренція з католиками дійшла до гротеску і нагадує змагання Елочки-людоджерки з ненависною Вандербільдихою (Omnes viae Romam ducunt, http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/authors_columns/tderkach_column/63332). Апелюючи до образу Елочки-людоджерки, що містить конотації дармоїдства та інтелектуальної обмеженості, адресант виставляє православних у негативному світлі, висміюючи їх спосіб поведінки у рамках відносин з Римо-Католицькою Церквою.*

У ході дослідження ми дійшли висновку, що більшість прецедентних одиниць (78.0% усіх прецедентних одиниць) використовуються у релігійному медіадискурсі з метою маніпулятивного впливу у межах стратегії дискредитації. Решта прецедентних одиниць, як правило, є біблійними цитатами та крилатими висловами, які вживаються для аргументації думки. Стратегія дискредитації у проаналізованому матеріалі реалізується за допомогою тактик висміювання, іронізування, приниження, критики, знущання, звинувачення. Наприклад, висміювання та приниження представників інших конфесій чи юрисдикцій втілюється в інтернет-ЗМІ через апеляцію до прецедентних імен, які радше викликають негативні емоції у читача. Прецедентними феноменами для таких одиниць є історичні постаті, літературні твори та їх герої, художні фільми тощо. Співвіднесення ідеологічних опонентів з ними сприяє формуванню у аудиторії негативного ставлення до об'єкту авторської критики. Наведемо приклади:

Приклад 1

В такому випадку РПЦ готова з **криком Карандишева з «Безприданниці»: «так не діставайся ж ти нікому!»** погрожувати Вселенському Патріарху Варфоломію, намовляти (і підкуповувати?) і шантажувати інших Предстоятелів та єрархів (РПЦ і Орвелл: Питання автокефалії Церкви в Україні як індикатор двоєдумства РПЦ, https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/70951/).

Приклад 2

Для більшості звичайних громадян України перепалки між українськими церквами схожі на **популярне шоу «Бої без правил»**, за якими спостерігає мало не вся країна («Світла» Церква з «чорним» піаром, або Томос-2018 як іспит на християнство, <https://www.religion.in.ua/main/41566-svitla-cerkva-z-chornim-piarom-abo-tomos-2018-yak-ispit-na-xristiyanstvo.html>).

У прикладах № 1–2 наведено випадки вживання імен героїв художніх творів та назви телевізійного шоу відповідно у функції прецедентних одиниць. Прецедентні феномени, до яких відбувається апеляція, створюють вигідне тло для висміювання опонентів з інших християнських деномінацій чи юрисдикцій.

Окрім прецедентних імен, вживання яких має інтенцію очорнити опонентів, значний маніпулятивний потенціал мають прецедентні одиниці, які за походженням є міфологемами та ідеологічними гаслами. До головних міфологем, які становлять 28.0% прецедентних одиниць у досліджуваному нами матеріалі, належать: «Русский мир», «Москва – третій Рим», «Свята Русь», «Єдина неділима Русь», «Триєдина та свята Русь», «Київ є матір'ю російських міст», «захист християн», «захист російськомовних», «братовбивчий конфлікт», «русская весна» тощо (мовний матеріал взято з інтернет-ресурсів «РІСУ», «Католицький оглядач», «Релігія в Україні», «СПЖ», з офіційних сайтів УПЦ КП і УПЦ МП та відповідних YouTube-каналів). Міфологема «русский мир» є найчастотнішою прецедентною одиницею у проаналізованих нами фрагментах медіадискурсу (13.0% від загальної кількості прецедентних одиниць та 46.0% від усіх міфологем, якщо враховувати варіанти зі збереженням фонетики російської мови, наприклад, «русмір», «русский мір», «руский мір», «русский мир»). В україномовних ЗМІ читачеві послідовно навіюється, що «РПЦ є інструментом побудови руського мира», «джерелом і натхненником ідеї руського міра», а УПЦ – це «ідейний загін русміра» (приклади взяті з інтернет-ресурсів «РІСУ», «Католицький оглядач», «Релігія в Україні», «СПЖ», з офіційних сайтів УПЦ КП і УПЦ МП та відповідних YouTube-каналів).

Дієвим прийомом маніпулятивного впливу вважається навішування ярликів (Руда, 2012). Ф. Менц вважає навішування ярликів, поряд з вживанням антитетичних займенників та підміною понять, основними лінгвістичними засобами втіленням

маніпулятивної стратегії «чорно-білого зображення» (Menz, 1989: 234). У релігійному медіадискурсі навішування ярликів – продуктивний засіб негативного зображення представників інших конфесій чи юрисдикцій або ж ідей, які вони сповідують. У досліджених фрагментах медіадискурсу ми виокремили 39 ярликів, які є прецедентними одиницями, що становить 13.0% від загальної кількості. Яскравим прикладом навішування ярликів з апеляцією до прецедентного імені патріарха Філарета (Денисенка) є послідовне вживання адресантами медіадискурсу, які належать до УПЦ, номінативної одиниці з негативною семантикою «*філаретівський розкол*» для позначення УПЦ КП: *Обійнявши посаду Предстоятеля, Митрополит Володимир зіткнувся з ситуацією, коли самопроголошена, невизнана Світовим Православ'ям автокефалія стала для переважної більшості духовенства та парафіян УПЦ синонімом «філаретівського розколу»* (Митр. Олександр (Драбинко), *Українське православ'я: шлях до відновлення церковної єдності*, <http://www.religion.in.ua/main/analitica/33367-ukrayinske-pravoslavlyashlyax-do-vidnovlennya-cerkovnoyi-yednosti.html>). Прецедентне ім'я патріарха Філарета в релігійній аналітиці УПЦ МП постає у негативному світлі, а вживання ярлика «*філаретівський розкол*» є яскравим прикладом однобічного висвітлення подій в українському Православ'ї кін. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.

До поширених політичних ярликів, що вживаються у досліджуваному матеріалі і, водночас, є прецедентними одиницями, належать «*Церква окупанта*», «*Церква держави-агресора*», «*п'ята колона Москви*», «*КГБісти в рясax*», «*фсб-шники в рясax*», «*Святая Русь і безбожний Запад*», «*междоусобная брань*» (збереження фонетики російської мови додає ефекту знуцання над опонентами), «*Червона церква*», «*гріховний Захід*», «*жидобандерівці*», «*власовці у рясax*», «*хунта*», «*козачки та фсб-попи*» (приклади взяті з інтернет-ресурсів «РІСУ», «Католицький оглядач», «Релігія в Україні», «СПЖ», з офіційних сайтів УПЦ КП і УПЦ МП та відповідних YouTube-каналів).

Важливим засобом маніпулятивної гри на почуттях є використання емоційних гасел та закликів, якими послуговуються медіа-спікери у релігійних ЗМІ. У проаналізованих фрагментах ми виокремили 32 гасла, які водночас є прецедентними одиницями (11.0% від загальної кількості прецедентних одиниць).

Наведемо приклади: «Незалежній державі – незалежну церкву», «Європейській церкві – помісність», «Геть московського попа-колонізатора!», «Смерть московським попам», «Автокефальна Церква – тут і зараз», «Москва – третій Рим», «ФСБина церква, геть з України!», «У московської церкви немає нічого святого», «Церква з народом», «Церква поза політикою», «Бог і Україна понад усе», «Єдина держава – єдина церква!» (приклади взяті з інтернет-ресурсів «РІСУ», «Католицький оглядач», «Релігія в Україні», «СПЖ», з офіційних сайтів УПЦ КП і УПЦ МП та відповідних YouTube-каналів).

Результати частотного розподілу прецедентних одиниць за їх функцією та походженням у релігійному медіадискурсі представлені у Таблиці 1.

Таблиця 1. Функції прецедентних одиниць

Функція вживання прецедентних одиниць	Види прецедентних одиниць	Відсоток вживання, %
Аргументативна	Біблійні цитати та алюзії	18.0
	Решта (історичні постаті, художні твори, крилаті вислови тощо)	4.0
Маніпулятивна (дискредитація опонентів)	Імена історичних постатей, відомі історичні події	14.0
	Назви художніх творів або телефільмів, імена героїв	12.0
	Ідеологічні міфологеми	28.0
	Політичні ярлики	13.0
	Політичні гасла	11.0

Висновки

Вживання прецедентних одиниць у сучасному міжконфесійному релігійному медіадискурсі, з одного боку, є однією зі структурних ознак медійної комунікації у міжконфесійному діалозі, а з іншого – важливим інструментом мовленнєвого впливу на багатоконфесійну аудиторію, а подекуди – мовленнєвої маніпуляції та вербальної агресії. Прецедентні одиниці є вербальними відповідниками прецедентних феноменів, до яких належать прецедентні тексти, ситуації, постаті і висловлювання. Продуктивними сферами-джерелами прецедентних одиниць, що вживаються в релігійному

міжконфесійному медіадискурсі є «релігія», «історія», «політика і суспільство», «художня література».

Введення прецедентних одиниць у міжконфесійному дискурсі застосовується з метою апелювання до емоційного начала аудиторії, у такий спосіб завойовуючи її прихильність, і маніпулювання її думкою, регулюючи когнітивну та поведінкову сферу особистості, завдяки прийомам підміни понять, вживання емоційно навантажених ідеологічних міфологем і політичних гасел, навішування ярликів, співвіднесення опонентів та їх вчинків з негативно маркованими прецедентними постатями та ситуаціями, зображення міжцерковних відносин у чорно-білих тонах, непрямой образи або висміювання представників інших конфесій через вживання прецедентних одиниць. Більшість проаналізованих нами випадків вживання прецедентних одиниць (78.0%) є дієвим інструментом маніпулятивного впливу на адресата міжконфесійного релігійного медіадискурсу з метою програмування його емоційної реакції та формування його поведінки стосовно представників інших конфесій та юрисдикцій. Різні види трансформацій прецедентних одиниць, які були виявлені у дослідженій нами вибірці, зумовлені, здебільшого, інтенцією авторів привернути більшу увагу аудиторії та спонукати її до емоційного співпереживання з висловлюваною оцінкою прецедентного феномену та її перенесення на ідеологічних супротивників автора.

Перспективи даного дослідження вбачаються у встановленні маніпулятивного потенціалу прецедентних одиниць в інших жанрах релігійного медіадискурсу, у вивченні особливостей їх сприйняття й інтерпретації адресатами дискурсу та емоційної реакції на них у адресатів дискурсу із залученням експериментальних психолінгвістичних методів, напрацюванні засобів протидії маніпулятивному впливу у релігійному медіадискурсі з метою захисту інформаційного простору та створення умов для конструктивного міжцерковного діалогу в українських ЗМІ.

Література

Арутюнова, Н.Д. (1990). Дискурс. В.Н. Ярцева (Ред.), *Лингвистический энциклопедический словарь* (с. 136–137). Москва: Советская энциклопедия.

- Багаева, Д.В., Гудков, Д.Б., Захаренко, И.В., & Красных, В.В. (1997). Некоторые особенности функционирования прецедентных высказываний. *Вестник Московского университета. Серия 9: Филология*, 4, 106–118.
- Бобырева, Е.В. (2007). Прецедентные высказывания религиозного дискурса. *Известия ВГПУ*, 2, 3–6.
- Богданова, І.В. (2016). Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст. *Дис. канд. філол. наук*. Вінниця.
- Боярских, О.С. (2007). Прецедентное высказывание в газетном тексте: особенности читательского восприятия. *Политическая лингвистика*, 21, 65–69.
- Великорода, Ю.М. (2010). Маніпулятивна функція прецедентних феноменів в американському медіа дискурсі (на матеріалі статей із журналів «Time» та «Newsweek»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна, 16, 34–42.
- Врублевская, О.В. (2019). Коннотативные антропонимы политического дискурса в восприятии носителей русского языка: Экспериментальное исследование. *Вопросы психолингвистики*, 41(3), 93–106. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2019-41-3-93-106>
- Гудков, Д.Б. (1996). Прецедентные имена и парадигма социального поведения. В.В. Красных & А.И. Изотов (Ред.), *Лингвостилистические и лингводидактические проблемы коммуникации* (с. 58–69). Москва: МАЛП.
- Доценко, Е.Л. (2000). *Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита*. Москва: ЧеРо, Юрайт.
- Дядечко, Л.А. (2012). Сучасні прецедентні тексти рекламного походження. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*, 18, 50–61.
- Захаренко, И.В. (1997). Прецедентные высказывания и их функционирование в тексте. В.В. Красных & А.И. Изотов (Ред.), *Лингвокогнитивные проблемы межкультурной коммуникации* (с. 92–99). Москва: МАЛП.
- Захаренко, И.В., Красных, В.В., Гудков, Д.Б., & Багаева, Д.В. (1997). Прецедентное высказывание и прецедентное имя как символы прецедентных феноменов. В.В. Красных & А.И. Изотов (Ред.), *Язык, сознание, коммуникация* (Вып. 1, с. 82–103). Москва: Филология.
- Льщенко, О.А. (2012). Прецедентність як ознака текстів сучасної преси (на матеріалі метафоричних словосполучень). *Лінгвістичні дослідження*, 34, 97–100.
- Калішук, Д. (2017). Засоби реалізації стратегії негативної презентації опонентів як маркери концептуальних стилів Дж. Буша Мол. і Б. Обама. *East European Journal of Psycholinguistics*, 4(1), 76–85. <https://doi.org/10.5281/zenodo.827200>
- Кара-Мурза, С.Г. (2001). *Манипуляция сознанием*. Москва: ЭКСМО-Пресс.
- Караулов, Ю.Н. (1987). *Русский язык и языковая личность*. Москва: Наука.
- Копнина, Г.А. (2012). *Речевое манипулирование* (4-е изд.). Москва: Флинта.
- Костомаров, В.Г., & Бурвикова, Н.Д. (1994). Как тексты становятся прецедентными. *Русский язык за рубежом*, 1, 73–76.
- Красных, В.В. (1997). Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований. В.В. Красных & А.И. Изотов (Ред.), *Язык, сознание, коммуникация* (Вып. 2, с. 5–12). Москва: Филология.
- Красных, В.В. (2008). Единицы языка vs. единицы дискурса и лингвокультуры (К вопросу о статусе прецедентных феноменов и стереотипов). *Вопросы психолингвистики*, 7, 53–58.

- Крутько, Т.В. (2011). Прецедентні феномени у текстах англomовної реклами (на матеріалі банерної реклами). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 33, 190–197.
- Левко, О.В. (2017). Маніпулятивні прийоми в українському релігійному медіадискурсі. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 35, 44–55. <https://doi.org/10.17721/APULTR.2017.35.44-55>
- Леонтьев, А.А. (2005). *Основы психолінгвістики*. Москва: Смысл.
- Ляшко, О.В. (2018). Стилiстичний аспект прецедентних феноменiв у православній проповіді. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 33(1), 164–168.
- Марчук, Л.М. (2015). Прецедентні тексти в сфері суспільно-політичного дискурсу (на матеріалі газет «Голос України» та «Високий замок»). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, 40, 135–137.
- Никитина, С.Е. (2017). «Свое – чужое» в языке и культуре русских конфессиональных групп. *Вопросы психолінгвістики*, 33(3), 76–91.
- Пешкова, Н.П. (2017). Лінгвістический ландшафт поліетнічного города: Особенности вербального воздействия. *Вопросы психолінгвістики*, 33(3), 108–121.
- Романченко, Ю.В. (2008). Прецедентность в немецкоязычном религиозном дискурсе (на материале типа текста «календарь верующего» («Andachtsbuch»)). *Вестник Московского государственного областного университета. Серія: Лінгвістика*, 3, 130–135.
- Руда, О.Г. (2012). Маніпулятивні стратегії в розв'язанні мовних проблем в Україні. *Вісник НАН України*, 1, 89–91.
- Савелюк, Н. (2015). Психолінгвістичні особливості релігійного дискурсу (теоретичний аспект). *Східноєвропейський журнал психолінгвістики*, 2(1), 124–133.
- Савелюк, Н. (2017). Психолінгвістичні універсалії розуміння молитви «Отче наш» (дискурсивний підхід). *East European Journal of Psycholinguistics*, 4(1), 175–187. <https://doi.org/10.5281/zenodo.831702>
- Сахарук, І.В. (2013). Маніпулятивна функція прецедентних феноменів у текстах українських друкованих ЗМІ. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*, 7(260), 129–136.
- Сахарук, І.В. (2015). Прецедентні одиниці як засіб реалізації сугестії в українському медійному дискурсі. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету*, 13, 337–345.
- Сорокин, Ю.А., Тарасов, Е.Ф., & Шахнарович, А.М. (1979). *Теоретические и прикладные проблемы речевого общения*. Москва: Наука.
- Судус, Ю. (2018). Мовленнєві тактики реалізації стратегії дискредитації в дискурсі дипломатів США. *East European Journal of Psycholinguistics*, 5(1), 70–82. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1436362>
- Тарасов, Е.Ф. (1986). Психологические и психолінгвістические аспекты речевого воздействия. Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов & Н.В. Уфимцева (Ред.), *Речевое воздействие: психологические и психолінгвістические проблемы* (с. 4–9). Москва: Институт языкознания АН СССР.
- Тарасов, Е.Ф. (1990). Речевое воздействие как проблема речевого общения. Ф.М. Березин & Е.Ф. Тарасов (Ред.), *Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации* (с. 3–14). Москва: Наука.

- Тарасов, Е.Ф. (2010). Проблемы теории речевого общения. *Вопросы психолингвистики*, 12, 20–26.
- Шибяев, М.В. (2013). Манипулятивное использование прецедентных текстов в религиозном дискурсе. *Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева*, 3, 280–284.
- Coleman, S., & Ross, K. (2010). *The Media and the Public: «Them» and «Us» in Media Discourse*. Chichester, MA: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444318173>
- Cronk, B., & Schweigert, W. (1992). The comprehension of idioms: The effects of familiarity, literalness, and usage. *Applied Psycholinguistics*, 13(2), 131–146. <https://doi.org/10.1017/S0142716400005531>
- Saussure, de L. (2005). Manipulation and cognitive pragmatics: Preliminary hypotheses. In L. de Saussure & P. Schulz (Eds.), *Manipulation and Ideologies in the Twentieth Century: Discourse, Language, Mind* (pp. 113–145). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/dapsac.17.07sau>
- Duthie, J., Nippold, M., Billow, J., & Mansfield, T. (2008). Mental imagery of concrete proverbs: A developmental study of children, adolescents, and adults. *Applied Psycholinguistics*, 29(1), 151–173. <https://doi.org/10.1017/S0142716408080077>
- Estill, R.B., & Kemper, S. (1982). Interpreting idioms. *Journal of Psycholinguistic Research*, 11(6), 559–568. <https://doi.org/10.1007/BF01067612>
- Glass, A.L. (1983). The comprehension of idioms. *Journal of Psycholinguistic Research*, 12(4), 429–442. <https://doi.org/10.1007/BF01067624>
- Hart, C. (2013). Argumentation meets adapted cognition: Manipulation in media discourse on immigration. *Journal of Pragmatics*, 59(B), 200–209. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2013.06.005>
- Honeck, R.P., & Kibler, C.T. (1984). The role of imagery, analogy, and instantiation in proverb comprehension. *Journal of Psycholinguistic Research*, 13(6), 393–414. <https://doi.org/10.1007/BF01068176>
- Kemper, S. (1981). Comprehension and the interpretation of proverbs. *Journal of Psycholinguistic Research*, 10(2), 179–198. <https://doi.org/10.1007/BF01068037>
- Maillat, D. (2013). Constraining context selection: On the pragmatic inevitability of manipulation. *Journal of Pragmatics*, 59(B), 190–199. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2013.07.009>
- Maillat, D., & Oswald, S. (2011). Constraining context: A pragmatic account of cognitive manipulation. In C. Hart (Ed.), *Critical Discourse Studies in Context and Cognition* (pp. 65–80). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/dapsac.43.04mai>
- Maillat, D., & Oswald, S. (2013). Biases and constraints in communication: Argumentation, persuasion and manipulation. *Journal of Pragmatics*, 59(B), 137–140. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2013.08.014>
- Menz, F. (1989). Manipulation strategies in newspapers: A program for critical linguistics. In R. Wodak (Ed.), *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/ct.7.16men>
- O’Keeffe, A. (2011). Media and discourse analysis. In J. Gee & M. Handford (Eds.), *The Routledge handbook of discourse analysis* (pp. 441–454). London: Routledge.
- Parenti, M. (1997). Methods of media manipulation. In C. Jensen (Ed.), *20 Years of Censored News* (pp. 27–28). New York: Seven Stories Press.

- Reisigl, M., & Wodak, R. (2001). *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London, New York: Routledge.
- Sakharuk, I. (2012). Functions of precedent phenomena in Ukrainian printed media texts. *Лінгвокомп'ютерні дослідження*, 5, 106–109.
- Sakharuk, I.V. (2015). Status of precedent units in the system of intertextual means of contemporary Ukrainian media discourse. *Jazykovedný Časopis*, 66(2), 127–143. <https://doi.org/10.1515/jazcas-2016-0003>
- Slama-Cazacu, T. (1997). Manipulating by words. *International Journal of Psycholinguistics*, 13(2), 285–296.
- Slama-Cazacu, T. (2010). For the right understanding of the term «manipulation» and the study of the related reality. *Вопросы психолингвистики*, 12(2), 206–210.
- Temple, J.G., & Honeck, R.P. (1999). Proverb comprehension: The primacy of literal meaning. *Journal of Psycholinguistic Research*, 28(1), 41–70. <https://doi.org/10.1023/A:1023287420088>
- Dijk, van T.A. (1996). Discourse, power and access. In C.R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (Eds.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis* (1st ed., pp. 84–104). London, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203431382>
- Dijk, van T.A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage Publications.
- Dijk, van T.A. (2006). Discourse and manipulation. *Discourse & Society*, 17(3), 359–383. <https://doi.org/10.1177/0957926506060250>
- Dijk, van T.A. (2012). Knowledge, discourse and domination. In M. Meeuwis & J.-O. Östman (Eds.), *Pragmaticizing Understanding: Studies for Jef Verschueren* (pp. 151–196). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.170.10dij>
- Dijk, van T.A. (2017). How Globo media manipulated the impeachment of Brazilian President Dilma Rousseff. *Discourse & Communication*, 11(2), 199–229. <https://doi.org/10.1177/1750481317691838>
- Wodak, R. (Ed.). (1989). *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/ct.7>
- Wodak, R. (2015). *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. Los Angeles: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446270073>

References

- Arutiunova, N.D. (1990). Diskurs [Discourse]. In V.N. Yartseva (Ed.), *Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar – Linguistic Encyclopedic Vocabulary* (pp. 136–137). Moscow: Sovetskaiia entsiklopediia [in Russian].
- Bagaeva, D.V., Gudkov, D.B., Zakharenko, I.V., & Krasnykh, V.V. (1997). Nekotorye osobennosti funktsionirovaniia pretsedentnykh vyskazyvaniia [Some features of functioning of precedent phrases]. *Vestnik Moskovskogo universiteta, Serii 9: Filologiia – Bulletin of Moscow University, Series 9: Philology*, 4, 106–118 [in Russian].
- Bobyreva, E.V. (2007). Pretsedentnye vyskazyvaniia religioznogo diskursa [Precedent phrases of the religious discourse]. *Izvestiia VGPU – Bulletin of the Volgograd State Pedagogical University*, 2, 3–6 [in Russian].

- Bohdanova, I.V. (2016). Suhestyvnyi potentsial pretsedentnykh odynyts v ukrainskomu mediinomu dyskursi pochatku XXI st. [Suggestive potential of precedent units in Ukrainian media-discourse of the early 21-st century]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia: DonNU [in Ukrainian].
- Boiarskikh, O.S. (2007). Pretsedentnoe vyskazyvanie v gazetnom tekste: osobennosti chitatelskogo vospriiatia [Precedent phrases in press: Some features of readers' perception]. *Politicheskaiia lingvistika – Political Linguistics*, 21, 65–69 [in Russian].
- Velykoroda, Yu.M. (2010). Manipuliatyvna funktsiia pretsedentnykh fenomeniv v amerykanskomu media dyskursi (na materiali statei iz zhurnaliv «Time» ta «Newsweek») [Manipulative function of precedent phenomena in the American media discourse (Based on the articles of magazines «Time» and «Newsweek»)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», Seriia: Filolohichna – Scientific Proceedings of the National University of «Ostroh Academy», Series: «Philology»*, 16, 34–42 [in Ukrainian].
- Vrublevskaia, O.V. (2019). Konnotativnye antroponymy politicheskogo diskursa v vospriiatii nositelei russkogo iazyka: Eksperimentalnoe issledovanie [Connotative anthroponyms of political discourse in perception of Russian speakers: Experimental research]. *Voprosy psikholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 41(3), 93–106. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2019-41-3-93-106> [in Russian].
- Gudkov, D.B. (1996). Pretsedentnye imena i paradigma sotsialnogo povedeniia [Precedent names and the paradigm of social thinking]. In V.V. Krasnykh & A.I. Izotov (Eds.), *Lingvostilisticheskie i lingvodidakticheskie problemy kommunikatsii – Linguostilistic and Linguodidactic Problems of Communication* (pp. 58–69). Moscow: MALP [in Russian].
- Dotsenko, E.L. (2000). *Psikhologiiia manipuliatsii: fenomeny, mekhanizmy i zashchita [Psychology of Manipulation: Phenomena, Mechanisms and Protection]*. Moscow: CheRo, Yurait [in Russian].
- Diadechko, L.A. (2012). Suchasni pretsedentni teksty reklamnoho pokhodzhennia [Contemporary precedent texts of advertising origin]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur – Comparative Studies of Slavic Languages and Literatures*, 18, 50–61 [in Ukrainian].
- Zakharenko, I.V. (1997). Pretsedentnye vyskazyvaniia i ikh funktsionirovanie v tekste [Precedent phrases and their functioning in the text]. In V.V. Krasnykh & A.I. Izotov (Eds.), *Lingvokognitivnye problemy mezhkulturnoi kommunikatsii – Linguocognitive Problems of Cross-Cultural Communication* (pp. 92–99). Moscow: MALP [in Russian].
- Zakharenko, I.V., Krasnykh, V.V., Gudkov, D.B., & Bagaeva, D.V. (1997). Pretsedentnoe vyskazyvanie i precedentnoe imia kak simvoly precedentnykh fenomenov [Precedent phrase and precedent name as symbols of precedent phenomena]. In V.V. Krasnykh & A.I. Izotov (Eds.), *Yazyk, soznanie, kommunikatsiia – Language, Mind, Communication* (Vol. 1, pp. 82–103). Moscow: Philology [in Russian].
- Ilchenko, O.A. (2012). Pretsedentnist yak oznaka tekstiv suchasnoi presy (na materiali metaforychnykh slovopoluchen) [Precedent as characteristic of the texts of modern press (Based on the material of metaphorical word combinations)]. *Linhvistychni doslidzhennia – Linguistic Studies*, 34, 97–100 [in Ukrainian].
- Kalishchuk, D. (2017). Zasoby realizatsii stratehii nehatyvnoi prezentatsii oponentiv yak markery kontseptualnykh styliv Dzh. Busha Mol. i B. Obamy [Means

- of implementing negative representation of «others» strategy as markers of G. Bush Jr. and B. Obama's conceptual styles]. *East European Journal of Psycholinguistics*, 4(1), 76–85. <https://doi.org/10.5281/zenodo.827200> [in Ukrainian].
- Kara-Murza, S.G. (2001). *Manipulatsiia soznaniem [Manipulation of Consciousness]*. Moscow: EKSMO-Press [in Russian].
- Karaulov, Yu.N. (1987). *Russkii yazyk i yazykovaia lichnost [Russian Language and Linguistic Personality]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Kopnina, G.A. (2012). *Rechevoe manipulirovanie [Verbal Manipulation]* (4th ed.). Moscow: Flinta [in Russian].
- Kostomarov, V.G., & Burvikova, N.D. (1994). Kak teksty stanoviat'sia pretsedentnymi [How texts become precedent]. *Russkii yazyk za rubezhom – Russian Language Abroad*, 1, 73–76 [in Russian].
- Krasnykh, V.V. (1997). Sistema pretsedentnykh fenomenov v kontekste sovremennykh issledovaniy [The system of precedent phenomena in the context of contemporary studies]. In V.V. Krasnykh & A.I. Izotov (Eds.), *Yazyk, soznanie, kommunikatsiia – Language, Mind, Communication* (Vol. 1, pp. 5–12). Moscow: Philology [in Russian].
- Krasnykh, V.V. (2008). Yedynitsy yazyka vs. yedynitsy diskursa i lingvokultury (K voprosu o statuse pretsedentnykh fenomenov i stereotipov) [Units of language vs. units of discourse and linguoculture (On the issue of the status of precedent phenomena and stereotypes)]. *Voprosy psikholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 7, 53–58 [in Russian].
- Krutko, T.V. (2011). Pretsedentni fenomeni u tekstakh anhlomovnoi reklamy (na materialy banernoi reklamy) [Precedent phenomena in the texts of the english advertisement (Based on the banner advertisement)]. *Linhvistyka XXI stolittia: Novi doslidzhennia i perspektyvy – Linguistics of XXI Century: New Studies and Perspectives*, 33, 190–197 [in Ukrainian].
- Levko, O.V. (2017). Manipuliatyvni pryomy v ukrainskomu relihiinomy mediadyskursi [Manipulative techniques in Ukrainian religious media discourse]. *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka – Actual Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice*, 35, 44–55 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2017.35.44-55>
- Leontev, A.A. (2005). *Osnovy psikholingvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]*. Moscow: Smysl [in Russian].
- Liashko, O.V. (2018). Stylistychnyi aspekt pretsedentnykh fenomeniv u pravoslavnyi propovidi [Stylistic aspect of precedent phenomena in the orthodox sermon]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, Serii: Filolohiia – International Humanitarian University Herald. Philology*, 33(1), 164–168 [in Ukrainian].
- Marchuk, L.M. (2015). Pretsedentni teksty v sferi suspilno-politychnoho dyskursu (na materialy hazet «Holos Ukrainy» ta «Vysoky zamok») [Precedent texts in the sphere of social and political discourse (Based on the newspapers «Holos Ukrainy» and «Vysoky zamok»)]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podil'skoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky – Scientific Proceedings of the Kamianets-Podil'skyi Ivan Ohienko National University. Philological Studies*, 40, 135–137 [in Ukrainian].
- Nikitina, S.E. (2017). «Svoe – chuzhoe» v yazyke i kulture russkikh konfessionalnykh grupp [«Our – alien» in language and culture of Russian confessional

- groups]. *Voprosy psikholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 33(3), 76–91 [in Russian].
- Peshkova, N.P. (2017). Lingvisticheskie landshaft polietnicheskogo goroda: Osobennosti verbalnogo vozdeistviia [Linguistic landscape of a poly-ethnic city: Specific features of verbal impact]. *Voprosy psikholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 33(3), 108–121 [in Russian].
- Romanchenko, Yu.V. (2008). Pretsedentnost v nemetskoiazycznym religioznom diskurse (na materiale tipa teksta «kalendar veruiushchego» («Andachtsbuch»)) [Category of precedence in the German religious discourse (Based on the believer's almanac type of text («Andachtsbuch»))]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya: Lingvistika – Bulletin of the Moscow Region State University. Series: Linguistics*, 3, 130–135 [in Russian].
- Ruda, O.H. (2012). Manipuliatyvni stratehii v rozviazanni movnykh problem v Ukraini [Manipulative strategies in the language problems' solution in Ukraine]. *Visnyk NAN Ukrainy – Bulletin of National Academy of Science of Ukraine*, 1, 89–91 [in Ukrainian].
- Savelyuk, N. (2015). Psykholingvistichni osoblyvosti relihiinoho dyskursu (teoretychnyi aspekt) [Psycholinguistic features of religious discourse (theoretical aspect)]. *Skhidnoevropeyskyi zhurnal psykholingvistyky – East European Journal of Psycholinguistics*, 2(1), 124–133 [in Ukrainian].
- Savelyuk, N. (2017). Psykholingvistichni universalii rozuminnia molytvy «Otche nash» (dyskursyvnyi pidkhid) [Psycholinguistic universals of comprehending the prayer «Our Father» (discursive approach)]. *East European Journal of Psycholinguistics*, 4(1), 175–187. <https://doi.org/10.5281/zenodo.831702> [in Ukrainian].
- Sakharuk, I.V. (2013). Manipuliatyvna funktsiia pretsedentnykh fenomeniv u tekstakh ukrainskykh drukovanykh ZMI [Manipulative function of precedent phenomena in the texts of Ukrainian print mass-media]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Filolohichi nauky – Cherkasy University Bulletin: Philological Sciences*, 7(260), 129–136 [in Ukrainian].
- Sakharuk, I.V. (2015). Pretsedentni odynytsti yak zasib realizatsii suhestii v ukrainskomu mediinomu dyskursi [Precedent units as a means of suggestion realization in the Ukrainian media discourse]. *Filolohichi nauky: Naukovyi visnyk Kryvorizkoho natsionalnogo universytetu – Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 13, 337–345 [in Ukrainian].
- Sorokin, Yu.A., Tarasov, Ye.F., & Shakhnarovich, A.M. (1979). *Teoreticheskie i prikladnye problemy rechevogo obshcheniia [Theoretical and Applied Problems of Verbal Communication]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Sudus, Yu. (2018). Movlennievi taktyky realizatsii stratehii dyskredytatsii v dyskursi dyplomativ SShA [Speech tactics of discrediting strategy in the U.S. diplomatic discourse]. *East European Journal of Psycholinguistics*, 5(1), 70–82. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1436362> [in Ukrainian].
- Tarasov, Ye.F. (1986). Psikholingvisticheskie i psikhologicheskie aspekty rechevogo vozdeistviia [Psycholinguistic and psychological aspects of verbal impact]. In Yu.A. Sorokin, Ye.F. Tarasov & N.V. Ufimtseva (Eds.), *Rechevoe vozdeistvie: psikhologicheskie i psikholingvisticheskie problemy – Verbal Impact: Psychological and Psycholinguistic Problems* (pp. 4–9). Moscow: Institute of Linguistics, the Academy of Sciences of the USSR Publ. [in Russian].
- Tarasov, Ye.F. (1990). Rechevoe vozdeistvie kak problema rechevogo obshcheniia [Verbal impact as a problem of verbal communication]. In F.M. Berezin &

- Ye.F. Tarasov (Eds.), *Rechevoe vozdeistvie v sfere massovoi kommunikatsii – Verbal Impact in the Field of Mass Communication* (pp. 3–14). Moscow: Nauka [in Russian].
- Tarasov, Ye.F. (2010). Problemy teorii rechevogo obshcheniia [Problems of the theory of verbal communication]. *Voprosy psikholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 12, 20–26 [in Russian].
- Shibaev, M.V. (2013). Manipulativnoe ispolzovanie pretsedentnykh tekstov v religioznom diskurse [Manipulative use of precedent texts in religious discourse]. *Vestnik KGPU im. V.P. Astafeva – Bulletin of Krasnoyarsk State Pedagogical University*, 3, 280–284 [in Russian].
- Coleman, S., & Ross, K. (2010). *The Media and the Public: «Them» and «Us» in Media Discourse*. Chichester, MA: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444318173>
- Cronk, B., & Schweigert, W. (1992). The comprehension of idioms: The effects of familiarity, literalness, and usage. *Applied Psycholinguistics*, 13(2), 131–146. <https://doi.org/10.1017/S0142716400005531>
- Saussure, de L. (2005). Manipulation and cognitive pragmatics: Preliminary hypotheses. In L. de Saussure & P. Schulz (Eds.), *Manipulation and Ideologies in the Twentieth Century: Discourse, Language, Mind* (pp. 113–145). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/dapsac.17.07sau>
- Duthie, J., Nippold, M., Billow, J., & Mansfield, T. (2008). Mental imagery of concrete proverbs: A developmental study of children, adolescents, and adults. *Applied Psycholinguistics*, 29(1), 151–173. <https://doi.org/10.1017/S0142716408080077>
- Estill, R.B., & Kemper, S. (1982). Interpreting idioms. *Journal of Psycholinguistic Research*, 11(6), 559–568. <https://doi.org/10.1007/BF01067612>
- Glass, A.L. (1983). The comprehension of idioms. *Journal of Psycholinguistic Research*, 12(4), 429–442. <https://doi.org/10.1007/BF01067624>
- Hart, C. (2013). Argumentation meets adapted cognition: Manipulation in media discourse on immigration. *Journal of Pragmatics*, 59(B), 200–209. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2013.06.005>
- Honeck, R.P., & Kibler, C.T. (1984). The role of imagery, analogy, and instantiation in proverb comprehension. *Journal of Psycholinguistic Research*, 13(6), 393–414. <https://doi.org/10.1007/BF01068176>
- Kemper, S. (1981). Comprehension and the interpretation of proverbs. *Journal of Psycholinguistic Research*, 10(2), 179–198. <https://doi.org/10.1007/BF01068037>
- Maillat, D. (2013). Constraining context selection: On the pragmatic inevitability of manipulation. *Journal of Pragmatics*, 59(B), 190–199. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2013.07.009>
- Maillat, D., & Oswald, S. (2011). Constraining context: A pragmatic account of cognitive manipulation. In C. Hart (Ed.), *Critical Discourse Studies in Context and Cognition* (pp. 65–80). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/dapsac.43.04mai>
- Maillat, D., & Oswald, S. (2013). Biases and constraints in communication: Argumentation, persuasion and manipulation. *Journal of Pragmatics*, 59(B), 137–140. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2013.08.014>
- Menz, F. (1989). Manipulation strategies in newspapers: A program for critical linguistics. In R. Wodak (Ed.), *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/ct.7.16men>

- O'Keeffe, A. (2011). Media and discourse analysis. In J. Gee & M. Handford (Eds.), *The Routledge handbook of discourse analysis* (pp. 441–454). London: Routledge.
- Parenti, M. (1997). Methods of media manipulation. In C. Jensen (Ed.), *20 Years of Censored News* (pp. 27–28). New York: Seven Stories Press.
- Reisigl, M., & Wodak, R. (2001). *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London, New York: Routledge.
- Sakharuk, I. (2012). Functions of precedent phenomena in Ukrainian printed media texts. *Лінгвокомп'ютерні дослідження*, 5, 106–109.
- Sakharuk, I.V. (2015). Status of precedent units in the system of intertextual means of contemporary Ukrainian media discourse. *Jazykovedný Časopis*, 66(2), 127–143. <https://doi.org/10.1515/jzcas-2016-0003>
- Slama-Cazacu, T. (1997). Manipulating by words. *International Journal of Psycholinguistics*, 13(2), 285–296.
- Slama-Cazacu, T. (2010). For the right understanding of the term «manipulation» and the study of the related reality. *Вопросы психолингвистики*, 12(2), 206–210.
- Temple, J.G., & Honeck, R.P. (1999). Proverb comprehension: The primacy of literal meaning. *Journal of Psycholinguistic Research*, 28(1), 41–70. <https://doi.org/10.1023/A:1023287420088>
- Dijk, van T.A. (1996). Discourse, power and access. In C.R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (Eds.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis* (1st ed., pp. 84–104). London, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203431382>
- Dijk, van T.A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage Publications.
- Dijk, van T.A. (2006). Discourse and manipulation. *Discourse & Society*, 17(3), 359–383. <https://doi.org/10.1177/0957926506060250>
- Dijk, van T.A. (2012). Knowledge, discourse and domination. In M. Meeuwis & J.-O. Östman (Eds.), *Pragmaticizing Understanding: Studies for Jef Verschueren* (pp. 151–196). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.170.10dij>
- Dijk, van T.A. (2017). How Globo media manipulated the impeachment of Brazilian President Dilma Rousseff. *Discourse & Communication*, 11(2), 199–229. <https://doi.org/10.1177/1750481317691838>
- Wodak, R. (Ed.). (1989). *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/ct.7>
- Wodak, R. (2015). *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. Los Angeles: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446270073>

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження полягає у встановленні функцій прецедентних одиниць у сучасному релігійному медіадискурсі та визначенні їх маніпулятивного впливу на адресата комунікації. Дослідження проводилося на матеріалі інтерв'ю, аналітичних оглядів та відеозвернень, розміщених на релігійних інтернет-ресурсах «РІСУ», «Релігія в Україні», «Католицький оглядач», «СПЖ», офіційних сайтах УПЦ КП і УПЦ МП та відповідних YouTube-каналах за 2014–2018 рр.

Методи дослідження. Для отримання достовірних результатів у дослідженні застосовано лінгвістичні та психолінгвістичні методи: контент-аналізу –

для встановлення та кількісно-якісного аналізу фрагментів дискурсу, у яких апеляція до прецедентних феноменів відбувається з метою маніпулятивного впливу на адресата дискурсу, дискурс-аналізу – для виокремлення, класифікації та аналізу мовленнєвих тактик та дискурсивних прийомів, за допомогою яких реалізується мовленнєвий вплив на когнітивну та поведінкову сферу адресата дискурсу.

Результати дослідження. Встановлено, що введення прецедентних одиниць є одним з інструментів прихованого маніпулятивного впливу на багатоконфесійну аудиторію (78.0% прецедентних одиниць). Цей вплив здійснюється завдяки апеляції адресанта до емоційно навантаженого прецедентного феномену з метою програмування емоційної реакції адресата та формування його поведінки стосовно представників інших конфесій та юрисдикцій. Сферами-джерелами прецедентних одиниць є «релігія», «історія», «політика і суспільство», «художня література». Визначено, що прецедентні імена і прецедентні висловлювання зазнають різних трансформацій у дискурсі, набуваючи у такий спосіб негативної оцінної семантики (19.0% прецедентних одиниць). До продуктивних типів трансформацій прецедентних одиниць належать вживання форми множини прецедентного імені (13.0%), усічення прецедентного імені (18.0%), заміна компонента прецедентного висловлювання або прецедентного імені (43.0%) та розширення прецедентного висловлювання або прецедентного імені (26.0%). Прецедентні одиниці, що мають маніпулятивний потенціал, вживаються з метою критики, висміювання, звинувачення, дискредитації опонентів через співвіднесення їх з прецедентними феноменами, особливо з історичними постатями, героями літературних творів і художніми фільмами. Встановлено, що апеляція до прецедентних феноменів поєднується з маніпулятивними прийомами звертання до ідеологічних міфологем, навішування ярликів та вживання емоційних гасел.

Висновки. Сформульовано припущення, що релігійний міжконфесійний медіадискурс, засновуючись на полемічних засадах, що передбачають апологію власних поглядів та дискредитацію опонентів, набуває ознак маніпулятивного дискурсу. Окреслено подальші перспективи у дослідженні сприйняття й інтерпретації прецедентних одиниць адресатами дискурсу із залученням експериментальних психолінгвістичних методів та у напрацюванні засобів захисту від маніпулятивного впливу у міжконфесійному релігійному дискурсі.

Ключові слова: прецедентні одиниці, прецедентні феномени, релігійний медіадискурс, маніпулятивний вплив, прийоми мовленнєвої маніпуляції.

Левко Александр. Прецедентные единицы как средства манипуляции в украинском религиозном медиадискурсе: психолингвистическое измерение

АННОТАЦИЯ

Целью исследования является определение функций прецедентных единиц в современном религиозном медиадискурсе и выявление их манипулятивного воздействия на адресата коммуникации. Исследование проводилось на материале интервью, аналитических обзоров и видеообращений,

опубликованных на религиозных интернет-ресурсах «РИСУ», «Религия в Украине», «Католический обозреватель», «СПЖ», официальных сайтах УПЦ КП и УПЦ МП и соответствующих YouTube-каналах за 2014–2018 гг.

Методы исследования. Для получения достоверных результатов в исследовании применены лингвистические и психолингвистические методы: контент-анализа – для определения и количественно-качественного анализа фрагментов дискурса, в которых апелляция к прецедентным феноменам происходит с целью манипулятивного воздействия на адресата дискурса, дискурс-анализа – для выделения, классификации и анализа речевых тактик и дискурсивных приемов, с помощью которых реализуется речевое воздействие на когнитивную и поведенческую сферу адресата дискурса.

Результаты исследования. Установлено, что введение прецедентных единиц является одним из инструментов скрытого манипулятивного воздействия на многоконфессиональную аудиторию (78.0% прецедентных единиц). Это воздействие осуществляется посредством апелляции адресанта к эмоционально нагруженным прецедентным феноменам с целью программирования эмоциональной реакции адресата и формирования его поведения по отношению к представителям других конфессий и юрисдикций. К сферам-источникам прецедентных единиц относятся «религия», «история», «политика и общество», «художественная литература». В статье определено, что прецедентные имена и прецедентные высказывания подвергаются различным трансформациям в религиозном медиадискурсе, приобретая таким образом отрицательную оценочную семантику (19.0% прецедентных единиц). К продуктивным типам трансформаций прецедентных единиц относятся употребление формы множественного числа прецедентного имени (13.0%), усечение прецедентного имени (18.0%), замена компонента прецедентного высказывания или прецедентного имени (43.0%) и расширение прецедентного высказывания или прецедентного имени (26.0%). Прецедентные единицы с манипулятивным потенциалом используются в целях критики, высмеивания, обвинения, дискредитации оппонентов через соотнесение их с прецедентными феноменами, особенно с историческими фигурами, героями литературных произведений и художественными фильмами. Апеллирование к прецедентным феноменам сочетается с манипулятивными приемами обращения к идеологическим мифологемам, навешивания ярлыков и использования эмоциональных лозунгов.

Выводы. Сформулировано предположение, что религиозный межконфессиональный медиадискурс, основываясь на полемических началах, которые предусматривают апологию собственных взглядов и дискредитацию оппонентов, приобретает признаки манипулятивного дискурса. Определены дальнейшие перспективы в исследовании восприятия и интерпретации прецедентных единиц адресатами дискурса с привлечением экспериментальных психолингвистических методов и в разработке средств защиты от манипулятивного воздействия в межконфессиональном религиозном дискурсе.

Ключевые слова: прецедентные единицы, прецедентные феномены, религиозный медиадискурс, манипулятивное воздействие, приемы речевой манипуляции.